ברטנורא על מסכת יומא

פירוש רבי עובדיה מברטנורא

geulaquiz.com

פרק א

א **שבעת ימים.** מפרישין כהן גדול. שכל עבודות יום הכפורים אין כשרות אלא בו, [יומא לב. ובכ״מ] שנאמר גבי יום הכיפורים (ויקרא ט״ז:ל״ב) וכפר הכהן אשר ימשח אותו. והפרשה זו, נפקא לן מדכתיב בשבעת ימי המלואים (שם ח׳) ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים, וכתיב בתריה (שם) כאשר עשה ביום הזה צוה ה׳ לעשות לכפר עליכם, ודרשו רבותינו, לעשות, זה מעשה פרה לכפר עליכם זה מעשה יוה״כ. שהכהן השורף את הפרה והכהן העובד ביוה״כ שניהם טעונים הפרשה מביתם שבעת ימים כמו שהיו טעונים אהרן ובניו בשבעת ימי המלואים:

ללשכת פלהדרין. פקידי המלך נקראים פלהדרין. ומתוך שהכהנים הגדולים שהיו בבית שני אחר שמעון הצדיק היו נותנים ממון כדי לשמש בכהונה גדולה ומתוך שרשעים היו לא היו משלימין שנתן והיו מתחלפין כל שנים עשר חודש כפקידי המלך שהמלך מחליפן כל שנה, לכך נקראת לשכה זו לשכת פלהדרין:

ומתקינין לו. ומזמינין כהן אחר להיות כהן גדול תחתיו, אם יארע לו קרי או שאר טומאה:

אם כן אין לדבר סוף. אם כן דחיישת למיתה אין לדבר סוף שמא גם זו תמות. אלא לטומאה דשכיחא חיישינן לפיכך מתקינים לו כהן אחר למיתה דלא שכיחא שימות מת בפתע פתאום לא חיישינן הלכך אין מתקינין לו אשה אחרת. והלכה כחכמים:

ב **הוא זורק את הדם.** של תמידים, כדי שיהא רגיל בעבודה:

ומטיב את הנרות. מדשנן מן האפר של הפתילות שכבו:

ושאר כל הימים. אם ירצה להקריב כל קרבן שירצה מקריב ואין אנשי המשמר יכולין לעכב על ידו:

מקריב חלק בראש. ראש הוא להקריב כל חלק שיבחר:

ונוטל חלק בראש. בחלוקת הקדשים נוטל מנה יפה שיבחר לו. והני מילי בקדשי מזבח, אבל בקדשי גבול אחד כהן גדול ואחד כהן הדיוט חולקים בשוה:

ג **וקורין לפניו.** כל שבעת הימים:

בסדר היום. בפרשת אחרי מות:

אישי. אדוני:

שמא לא למדת. במקדש שני היו צריכין לכך שהיו מעמידין כהנים גדולים שאינם מהוגנים, על פי המלכות, דאילו במקדש ראשון לא היו מעמידין כהן גדול אלא הגדול שבכהנים בחכמה בנוי בכח ובעושר, ואם לא היה לו עושר אחיו הכהנים מגדלין אותו משלהם שנאמר (ויקרא כ״א) והכהן הגדול מאחיו, גדלהו משל אחיו:

שיהא מכיר. מתבונן בבהמות העוברות לפניו לתת אל לבו הלכות סדר היום:

ד **לא היו מניחין אותו לאכול הרבה.** אפילו מן המאכלים שאין מביאים לידי חמום, ומונעים ממנו לגמרי כל מאכל המביא לידי חמום וקרי כגון חלב וביצים ובשר שמן ויין ישן וכיוצא בהן:

ה **מסרוהו זקני בית דין.** שקראו לפניו בסדר היום:

לזקני כהונה. ללמדו חפינת הקטורת שנאמר (שם ט״ז) ומלא חפניו קטורת סמים. ועבודה קשה היתה:

בית אבטינס. הם העושים את הקטורת וכותשים אותה ומערבין סממניה:

והשביעוהו. שלא יהא צדוקי לתקן הקטורת על המחתה מבחוץ ולהכניס מבפנים שהם דורשין כי בענן אראה על הכפורת (ויקרא ט״ז), כי בענן עשן הקטורת יבא ואז אראה על הכפורת. ואין הדבר כן, שהרי הכתוב אומר (שם) ונתן את הקטורת על האש לפני ה׳:

הוא פורש ובוכה. שחשדוהו לצדוקי:

והן פורשין ובוכין. על שחשדוהו. דאמר מר [שבת צ״ז.] החושד בכשרים לוקה בגופו:

ו **אם היה חכם דורש.** בדבר הלכה כל ליל יוה״כ, שלא יישן ויראה קרי. ואם תלמיד הוא ולא חכם, שיודע להבין ולשמוע דבר הלכה ואינו יודע לדרוש דורשים לפניו:

באיוב ובעזרא. שהן דברים המושכים את הלב לשומען ואין שינה חוטפתו:

ז **פרחי כהונה.** בחורים שמתחיל שער זקנם לפרוח קרויין פרחי:

באצבע צרדה. האצבע הסמוכה לאגודל. ולשון **צרדה.** צרתא דדא כלומר צרתה של האגודל הסמוכה לה, היו מחברים האגודל באצבע הסמוכה לה ושומטה ומכה על כפו ומשמיע קול כדי שלא יישן כהן גדול:

עמוד. על רגליך:

והפג אחת על הרצפה. של שיש להסיר חומם. שצינון הרגלים מסיר השינה, והפג לשון הסרה, כמו מפיגין טעמן [ביצה י״ד.]:

ח **תורמין את המזבח.** תרומת הדשן, שהוא חותה מן הדשן במחתה בין רב בין מעט ונותנו במזרחו של כבש ונבלע שם במקומו, והיא היתה תחלת העבודה בשחרית:

או סמוך לו. סמוך לקריאת הגבר או מלפניה או מלאחריה:

ביום הכפורים. תורם מחצות. משום חולשא דכהן גדול שעליו לבדו מוטל הכל צריך להשכים יותר:

וברגלים. דנפישי ישראל ונפישי קרבנות ורב הדשן במקום המערכה וצריך להעלות הדשן מן המערכה למקום שבאמצע המזבח ששמו תפוח שלשם גל גדול של דשן צבור ומכוונת כתפוח, היו צריכים להשכים יותר והיו משכימין מן האשמורת הראשונה שהיא שליש הלילה:

ולא היתה קריאת הגבר מגעת. ברגלים:

עד שהיתה עזרה מלאה מישראל המביאים קרבנותיהם להקריבם מיד אחר תמיד של שחר:

פרק ב

א **בראשונה כל מי שרוצה לתרום.** כל כהן שהוא מאותו בית אב ורוצה לתרום את הדשן שחרית, תורם, ולא היה פייס בדבר:

ובזמן שהם מרובים. הבאים לתרום, זה אומר אני תורם וזה אומר אני תורם, זה היה משפטם:

רצים ועולים בכבש. המזבח, שהוא ל״ב אמה אורך:

וכל הקודם. ליכנס לתוך ארבע אמות עליונות של כבש הסמוכות לראש המזבח, זכה לתרום. וזהו גורלם:

ואם היו שניהם שוים. בכניסתם אין אחד מהם זוכה לתרום. אבל מעתה כולם באין להטיל גורל. ומהו הגורל הממונה על הפייסות אומר לכולם הצביעו כלומר הוציאו אצבעותיכם כל אחד יראה אצבעו, מפני שאסור למנות אנשים מישראל לפיכך הוצרכו להוציא האצבעות כדי שימנו האצבעות ולא האנשים. וכיצד עושים מקיפים ועומדים בעגולה והממונה בא ונוטל מצנפת מראשו של אחד מהם וממנו הפייס מתחיל למנות ומוציא כל אחד אצבעו והממונה מוציא מפיו סך ומנין, או מאה, או ששים, הרבה יותר ממה שיש שם כהנים, ואומר מי שיכלה חשבון זה אצלו יזכה. ומתחיל למנות מזה שנטל מראשו המצנפת, וסובב והולך ומונה האצבעות וחוזר חלילה עד סוף המנין, ומי שהמנין כלה בו הוא הזוכה. וכן כל הפייסות שבמקדש:

אחד או שנים. אצבע א׳ אם הוא בריא או שנים אם הוא חולה. שהחולה אינו יכול לכבוש אצבעותיו, וכשמוציא אחת יוצאה חברתה עמה. ואין השנים נמנין אלא אחת:

ואין מוציאים אגודל במקדש. מפני הרמאים, כשיקרב המנין לכלות ויבינו למי יכלה, יוציא זה העומד לפניו שתי אצבעות כדי שימנה לשני בני אדם וימהר המנין לכלות בו והממונה לא יבין לפי שהאדם יכול להרחיק האגודל מן האצבע הרבה עד שנראה כאצבעות שני בני אדם מה שאין יכול לעשות כן בשאר אצבעות:

ב **אלא בפייס.** זה שפירשנו:

ארבע פייסות היו שם. ארבע פעמים ביום נאספים לפייס. ולא היו מפייסים על כולם באסיפה אחת, כדי להשמיע קול ארבע פעמים שיש עם רב בעזרה, וזהו כבודו של מלך שנאמר (תהילים נ״ה:ט״ו) בבית אלהים נהלך ברגש:

ג **מי שוחט.** את התמיד:

מי זורק וכו׳ כל העבודות הללו בפייס אחד הן. שמי שיכלה בו החשבון כמו שפירשנו, זכה, והוא זורק את הדם למזבח אחר שקבל הדם במזרק שהזורק הוא המקבל. והסמוך לו שוחט. ואע״פ שהשחיטה קודמת לקבלת הדם מ״מ מפני שעבודת הזריקה גדולה מן השחיטה שהשחיטה כשרה בזר משא״כ בזריקה דמקבלה ואילך מצות כהונה, לפיכך זכה הראשון שהגיע לו הפייס בזריקה, והסמוך לו בשחיטה. והסמוך לשוחט מדשן את המזבח, והסמוך למדשן את המזבח מדשן את המנורה. וכן כולם:

הראש והרגל. של ימין, בכהן אחד:

ושתי הידים. בכהן שני:

העוקץ. הוא הזנב

והרגל של שמאל, בכהן שלישי:

החזה. הוא שומן החזה הרואה את הקרקע, וחותכין אותו אילך ואילך בלא ראשי הצלעות:

והגרה. מקום שהוא מעלה גרה, הוא הצואר, ובו מחוברים קנה הריאה עם הכבד והלב. החזה והגרה בכהן רביעי.

ושתי הדפנות. בכהן חמישי.

והקרבים. בששי.

והסולת. עשרון למנחת נסכו של תמיד בשביעי.

והחביתים. חצי עשרון למנחתו של כהן גדול שקריבה עם התמידים בכל יום שנאמר (ויקרא ו׳:י״ג) מחציתה בבוקר ומחציתה בערב, בשמיני.

והיין. ג׳ לוגין לנסך התמיד, בתשיעי:

י״ג כהנים זוכין בו. בפייס זה, י״ג עבודות של כהנים המנויות בהן כפי הסדר הכתוב במשנה:

כדרך הלוכו. בחייו:

היה קרב התמיד. ת״ק סבר הטוב והיפה קרב תחלה. ובן עזאי סבר כדרך הלוכו, הראש והרגל, החזה והגרה, ושתי הידים, ושתי הדפנות, העוקץ והרגל. ואין הלכה כבן עזאי:

ד **חדשים לקטורת.** כך היו מכריזין בעזרה. כלומר מי שלא זכה בקטורת כל ימיו יבא ויפיס. ולא היה מניחין למי שזכה בה פעם אחת לשנות בה, מפני שמעשרת, דכתיב (דברים ל״ג:י׳) ישימו קטורה באפך וכו׳ ברך ה׳ חילו. ולפי שכל כהן המקטיר קטורת היה מתעשר ומתברך בשבילה לפיכך לא היו מניחין לשנות בה אדם, כדי שיהיו הכל מתעשרים ומתברכים בה:

חדשים גם ישנים. מי שזכה בפייס פעמים אחרות, ומי שלא זכה בו מעולם, בואו והפיסו:

מי מעלה אברים מן הכבש למזבח. כשהיו מוליכין האברים מבית המטבחים לא היו מוליכים אותם למזבח אלא נותנים אותם מחצי כבש ולמטה במזרח ומפיסין פייס אחר מי מעלה אותם ממקום הנחתן בכבש למזבח. והיו עושין כן משום ברוב עם הדרת מלך:

ה **תמיד קרב.** משעת הולכת אברים ואילך קחשיב:

עצמו. בכל יום תשעה. ששה לאברים ולקרבים, כדאמרינן לעיל, ואחד לסולת. ואחד לחביתין ואחד ליין:

ובחג. שצריך שני נסוכין, אחד של יין ואחד של מים ביד כהן אחד צלוחית של מים:

של בין הערבים. שבכל יום שנים בידם שני גזירי עצים להוסיף על עצי מערכה דכתיב, (ויקרא א׳:ז׳) וערכו עצים על האש, אם אינו ענין לתמיד של שחר שכבר נאמר וביער עליה הכהן עצים תנהו ענין לתמיד של בין הערבים שמוסיפים שני גזירי עצים:

ו **הבשר בחמשה.** כאברים של כבש כך אברים של איל:

הסלת. שני עשרונים היה, בשני כהנים:

ז **במה דברים אמורים.** דבעינן כל הני כהנים לכל בהמה ובעינן פייס:

אם רצה להקריב. כהן יחידי את הכל ובלא פייס:

הפשטן ונתוחן. של יחיד ושל צבור שוין להיות כשרים בזר ואין טעונין כהן:

פרק ג

א **אמר להם הממונה.** הוא הסגן:

צאו וראו. על מקום גבוה שהיה להם במקדש:

זמן השחיטה. שהשחיטה פסולה בלילה. שנאמר (ויקרא י״ט) ביום זבחכם:

ברקאי. האיר והבריק השחר:

האיר פני המזרח. זמן זה אחר ברקאי דאמר ת״ק. והלכה כמתתיה בן שמואל:

עד שבחברון. אותן העומדין למטה שואלין לו הגיע האור לחברון, והוא משיב הן. וכדי להזכיר זכות אבות מזכירין חברון:

ב **שפעם אחת עלה מאור הלבנה.** לאו ביוה״כ קאמר, דא״א לעלות מאור הלבנה סמוך לשחר ביוה״כ שהוא בשליש החודש אלא בסוף אחד מן החדשים כשהלבנה עולה סמוך לעלות השחר אירע זה הטעות וחששו שמא ביה״כ יארע טעות אחר כיוצא בו לכך הוצרכו לכל זה:

הורידו כהן גדול. מלתא באנפי נפשה היא. והשתא מהדר להא דתנינן לעיל עד חברון והוא אומר הן. ולאחר שהשיב הרואה הן היו מורידין כהן גדול לבית הטבילה שהיה טעון טבילה קודם שישחט התמיד:

המיסך רגליו. כנוי לנקבים גדולים:

ג **לעבודה.** לאו דוקא:

עד שיטבול. שהדברים קל וחומר ומה כהן גדול המשנה מקודש לקודש, מעבודת חוץ לעבודת פנים ומעבודת פנים לעבודת חוץ, טעון טבילה בין עבודה לעבודה, זה הבא מביתו שהוא מחול לקודש לא כל שכן שטעון טבילה:

על בית הפרוה. על לשכת בית הפרוה:

חוץ מזו. הראשונה, שהיתה בחול ע״ג שער המים, ובצד לשכתו היתה:

ד **סדין של בוץ.** כדי שיכיר שעבודת היום בבגדי בוץ, לפי שהוא רגיל לשמש כל השנה כולה בבגדי זהב:

ונסתפג. ונתקנח:

וקדש ידיו ורגליו. מן הכיור. שצריך לכל חליפות בגדי היום קדוש לפשיטה וקדוש ללבישה. וטבילה ראשונה זו שהפשיטה של בגדי חול היא, לא הוצרך קדוש ידים ורגלים על הפשיטה:

קרצו. שחטו ברוב שני סימנין, הכשר שחיטה בלבד:

ומירק אחר. וגמר כהן אחר בשחיטה. לפי שאין קבלת הדם כשרה אלא בכהן גדול וצריך למהר ולקבל:

על ידו. בשבילו. אי נמי על ידו, אחריו וסמוך לו כמו ועל ידו החזיק. בספר עזרא:

ה **בין דם לאברים.** לאו דוקא, דהא תנן לעיל וקבל את הדם וזרקו נכנס להקטיר קטורת ולהטיב את הנרות ולהקריב את הראש ואת האברים, אלמא היתה קטורת קריבה בין דם לנרות ולא בין דם לאברים. אלא לא בא התנא עכשיו לומר סדר ההקרבות זו אחר זו איך היו אבל רצה לומר בלבד שלא היתה זריקת הדם והקרבת האברים רצופים זו אחר זה שהרי הקטורת היתה מפסקת ביניהן, והוא הדין נמי שהטבת הנרות היתה ביניהן לאחר הקטורת קודם הקרבת האברים:

אסטניס. שגופו מצונן וקר:

מחמין לו חמין. בערב יום הכיפורים:

ומטילין. ביום הכיפורים לתוך חקק בנין בית טבילתו:

שתפיג. להסיר צינתן במקצת. כמו מפיגין טעמן, [ביצה י״ד]:

ו **לבית הפרוה.** מכשף אחד ששמו פרוה בנאה ונקראת על שמו:

ובקודש היתה. שטבילה שניה זו עם כל שאר טבילות, חוץ מן הראשונה, טעונות מקום קדוש, כדכתיב (ויקרא ט״ז:כ״ד) ורחץ את בשרו במים במקום קדוש:

רבי מאיר אומר. פשט תחלה ואח״כ מקדש. ואין הלכה כרבי מאיר:

בגדי לבן. כתונת, ומכנסים, ואבנט, ומצנפת האמורים בפרשת אחרי מות, שכל עבודות פנימיות היו בהן. ועבודות חיצונות כגון תמידין ומוספין היו בבגדי זהב שהוא משמש בהן כל השנה כולה. ובין כל חליפה וחליפה טעון טבילה ושתי קדושי ידים ורגלים מן הכיור:

ז **פלוסין.** בוץ דק ויפה הבא מארץ רעמסס, תרגום ירושלמי רעמסס, פילוסא:

הנדואין. מארץ הודו:

ובין הערבים. בגדים שלובש להוצאת כף ומחתה:

הכל שלושים מנה. להכי הדר כללינהו, תנא לאשמועינן דשלושים מנה סך הכל לומר לך שאם פיחת לאותן של שחרית וריבה לאותן של ערבית לית לן

בה:

אם רצה להוסיף מוסיף משלו. ובלבד שיתן אותו תוספת מתנה להקדש:

ח **בין האולם ולמזבח.** כל צפון העזרה היה כשר מן הדין להעמדת הפר, דכולה לפני ה׳ היא, ולא היו מעמידים הפר בין האולם ולמזבח קרוב להיכל אלא משום חולשא דכהן גדול שלא יכבד עליו טורח משא מזרק הדם למרחוק:

ראשו לדרום ופניו למערב. בדין היה שיהיה ראשו להיכל שהוא במערב ואחוריו למזבח אלא שמא יטיל גללים וגנאי הוא להראות בית הרעי שלו לצד מזבח לפיכך היה ראשו לדרום וזנבו לצפון דהכי שפיר טפי. ואמצע גופו בין האולם ולמזבח ועוקם ראשו עד שיהיו פניו למערב:

והכהן עומד. ואחוריו למזרח:

ט **בא לו למזרח העזרה.** שלא היו מכניסים השעירים בין האולם ולמזבח כשרוצה לתת עליהם גורלות אלא בעזרה היו עד שעת שחיטה:

וקלפי. כלי עץ חלול:

של אשכרוע. בוס״א בלע״ז. מין עץ וחשוב הוא:

בן גמלא. יהושע בן גמלא כשנתמנה להיות כהן גדול עשאן של זהב:

י **בן קטין.** כהן גדול היה:

עשה שנים עשר דד לכיור. כדי שיהיו שנים עשר כהנים הזוכים בפייס של תמיד של שחר מקדשים בבת אחת. ואע״פ ששלשה עשר כהנים היו כדאמרן בפירקא בראשונה, לא עשה דד לשוחט שהשחיטה כשרה בזר:

מוכני. גלגל לשקעו בבור, שיהיו מימיו מחוברים בבור ולא יפסלו בלינה:

נברשת. מנורה:

שפרשת סוטה כתובה עליה. ולא יצטרך להביא תורה לכתוב ממנה פרשת סוטה:

נקנור. שם אדם:

נעשו נסים לדלתותיו. שהלך לאלכסנדריא של מצרים להביא דלתות, ובחזרתו עמד סער גדול בים לטבען נטלו אחד מהן והטילוה בים להקל מעליהם, בקשו להטיל האחרת אמר להם הטילוני עמה, מיד נח הים מזעפו. כיון שהגיעו לנמל של עכו היתה מבצבצת ויוצאה מתחת דופני הספינה:

יא **לא רצו ללמד על מעשה לחם הפנים.** שלא היו יודעים שאר אומנין לרדותם מן התנור שלא יהא נשבר, מפני שהיה עשוי כמין תיבה פרוצה:

לא רצו ללמד על מעשה הקטורת. מכירין היו בעשב אחד ששמו מעלה עשן וכשהיו מערבים אותו עם סממני הקטורת היה עשן הקטורת מתמר ועולה כמין מקל ולא היה פונה אילך ואילך:

פרק בשיר. הכרעת קול נעימה:

על מעשה הכתב. קושר ד׳ קולמוסים בד׳ אצבעותיו, וכותב שם בן ד׳ אותיות כאחת:

על הראשונים. בן גמלא ובן קטין, מונבז והלני אמו, וניקנור:

ועל האחרונים. בית גרמו ובית אבטינס, הגרוס בן לוי ובן קמצר. ואע״ג דבית גרמו ובית אבטינס נתנו טעם לדבריהם שלא רצו ללמד, שמא ילמד אדם שאינו הגון וילך ויעבוד לע״ז בכך. לא קבלו חכמים את דבריהם:

פרק ד

א **טרף בקלפי.** טרף חטף ולקח פתאום בחטיפה בקלפי, ששנינו למעלה וקלפי היתה שם. ולמה בחטיפה, כדי שלא יתכוין להכיר במשמושו איזה של שם ויטלנו בימין, לפי שסימן יפה היה כשהיה עולה בימין:

והעלה שני גורלות. אחד בימין ואחד בשמאל. והשעירים עומדים אחד לימין ואחד לשמאל, ונתן גורל שעלה בימין על שעיר של ימין וגורל שעלה בשמאל על שעיר של שמאל:

לה׳ חטאת. שם המפורש היה מזכיר, והוא שם של י״ד ה״א כמו שהוא נכתב:

ר׳ ישמעאל אומר לא היה צריך כו׳ ואין הלכה כר״י:

והן עונים אחריו. כשמזכיר את השם:

ב **לשון של זהורית.** צמר צבוע אדום:

כנגד בית שלוחו. כנגד שער שיוציאוהו בו:

ולנשחט. היה קושר לשון של זהורית כנגד בית שחיטתו כלומר בצוארו והשתא לא אתי לאתחלופי בשעיר המשתלח, שזה בראשו וזה בצוארו. ותרווייהו בשאר שעירים לא מתחלפי שאלו לשון של זהורית קשורה בהם ושעירים אחרים אין לשון של זהורית קשורה בהם:

עויתי פשעתי חטאתי. מתניתין ר״מ היא דיליף מקרא דכתיב (ויקרא ט״ז:כ״א) והתודה עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם. אבל חכמים פליגי עליה ואמרי עונות אלו זדונות פשעים אלו מרדים חטאות אלו שגגות לאחר שהתודה על הזדונות ועל המרדים חוזר ומתודה על השגגות בתמיה, אלא אומר חטאתי עויתי פשעתי. וכן בדוד הוא אומר (תהילים ק״ו:ו׳) חטאנו עם אבותינו העוינו והרשענו. והלכה כחכמים. ומהו זה שאמר משה (שמות ל״ד:ז׳) נושא עון ופשע וחטאה כך אמר משה לפני המקום בשעה שישראל חוטאים ועושים תשובה עשה להם זדונות כשגגות:

ג **ממרס.** מגיס ומנער ומערב בו, שלא יקפה כשישהה עד שיעשה עבודת הקטורת:

על הרובד הרביעי. כל שורה ושורה של אבני הרצפה קרויה רובד. וא״א לפרש רובד הרביעי שבהיכל, שורה רביעית שבתוך ההיכל מפתח ההיכל ולפנים, דהא כתיב (ויקרא ט״ז:י״ז) וכל אדם לא יהיה באוהל מועד וכו׳, אלא תני רובד רביעי של היכל, כלומר רובד הד׳ שבעזרה, כשיוצא מן ההיכל לעזרה מונה את הרובדין ומניחו על הרובד הרביעי ושם עומד הממרס בו. דאילו בתוך ההיכל אי אפשר כדאמרן:

וחותה. את הגחלים ומניח את המחתה עד שיחפון בחפניו הקטורת ויתן לתוך הכף. ואח״כ יכניס כף ומחתה לפנים:

ד **בכל יום.** כשחותה גחלים ממערכה שניה של קטורת להכניס על מזבח הפנימי לקטורת שחרית וערבית:

חותה בשל כסף ומערה בשל זהב. ואינו חותה בשל זהב, שחתיית הגחלים שוחקת הכלי ומחסרתו והתורה חסה על ממונן של ישראל:

והיום חותה בשל זהב. שלא להטריח על כהן גדול לערות מכלי אל כלי:

כבדה. שהיה דופנה עבה:

והיום קלה. שהיה דופנה דק:

והיום ארוכה. כדי שתהא זרוע של כהן גדול מסייעתו:

והיום אדום. מזהב הקרוי זהב פרוים, על שם שדומה לדם פרים:

פרס. חצי מנה:

דקה מן הדקה. דכתיב (ויקרא ט״ז:י״ב) ומלא חפניו קטורת סמים דקה. ומה תלמוד לומר והלא כבר נאמר (שמות ל׳:ל״ו) ושחקת ממנה הדק אלא לומר לך שקטורת של יום הכפורים תהא דקה מן הדקה:

ה **בכל יום עולין במזרחו של כבש.** דאמר מר כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין, שהוא למזרח, שהרי הכבש בדרום, לכך עולין במזרחו של כבש שסמוך לפנות לימין:

והיום כהן גדול. משום כבודו להראות חשיבותו שהוא כבן בית והולך במקום שהוא חפץ מה שאין שאר כהנים רשאין לעשות כן:

ו **בכל יום היו שם.** במזבח החיצון:

ארבע מערכות. של עצים שמבערים עליהם האש, אחת מערכה גדולה שמקריבין עליה התמיד ואחת מערכה שניה שממנה נוטלים אש למזבח הקטורת ואחת מערכה של קיום האש שלא תסור משם אש לעולם ואחת מערכה של אברים ופדרים של תמיד של בין הערבים שלא נתעכלו מבערב ולא נשרפו כל הלילה שורפין אותם במערכה זו. ומוסיפין ביוה״כ עוד מערכה אחת ליטול ממנה גחלים לקטורת לפני ולפנים:

רבי יוסי אומר בכל יום ג׳ דג׳ קראי כתיב (ויקרא ו׳:ב׳) על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבוקר זו מערכה גדולה. (שם) ואש המזבח תוקד בו זו מערכה שניה של קטורת. (שם) והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה זו מערכה ג׳ של קיום האש. ומערכה רביעית לאברים ופדרים שלא נתעכלו ליה ליה לרבי יוסי, דסבירא ליה שאברים ופדרים שלא נתעכלו בצדי מערכה גדולה הם נשרפים:

רבי יהודה אומר בכל יום שתים. דלית ליה מערכה שלישית של קיום האש. ומקרא שלישי של והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה דריש ליה רבי יהודה שהמבעיר קסמים דקים כדי להצית האש על המערכה הגדולה לא יצית על הרצפה ויעלם כשהם דולקים למזבח אלא ידליקם בראש המזבח. והלכה כר׳ יוסי:

פרק ה

א **הוציאו לו.** מלשכת הכלים:

וכך היתה מדתה. כמדתה בחוץ כך מדתה בפנים מה בחוץ היה חופן בחפניו ממש ולא בכלי, כך בפנים כשמערה הקטורת מן הכף לתוך חפניו לא היה מערה בכלי עשוי כמדת חפניו אלא לתוך חפניו ממש:

נטל את המחתה בימינו. לפי שהיא כבדה וחמה וכף הקטורת קלה הימנה לכך מחתה בימינו וכף בשמאלו:

היה מהלך בהיכל. נכנס ומהלך בתוכה למערב:

לבין שתי הפרוכות. לפי שנסתפקו בבית שני אם המחיצה המבדלת בין הקודש ובין קודש הקדשים שהיתה בבית ראשון והיה עביה אמה אי אותה אמה כלפנים או כלחוץ, לפיכך עשו ב׳ פרוכות אחת חיצונה ואחת פנימית וביניהן אויר אמה לקלוט ביניהן אויר מקום המחיצה:

החיצונה פרופה מן הדרום. רבנן קאמרי לה, דפליגי עליה דרבי יוסי ואמרי והבדילה הפרוכת לכם במשכן בלבד נאמר.

פרופה. ראשה כפולה לצד החיצון ונאחזת בקרס של זהב להיות [פתוחה] מן הדרום ועומדת:

מהלך ביניהן. נכנס בפריפת הדרום ומהלך ביניהם עד שמגיע לפריפת הצפון:

הגיע לצפון. משנכנס לתוך חלל בית קודש הקדשים הפך פניו לדרום לילך עד בין הבדים שהוא באמצע החלל. שהבדים היו ארוכין עד הפרוכת ראשו אחד למערב והשני לו למזרח, אחד בראש הארון לצפון ואחד בראשו לדרום:

מהלך לשמאלו עם הפרוכת. שהמהלך מצפון לדרום שמאלו למזרח והפרוכת היתה במזרח נמצא שמאלו עם הפרוכת:

עד שהוא מגיע לארון. למקום ארון, ולא לארון ממש דבבית שני לא היה שם ארון:

דרך כניסתו. שלא היה מסב את פניו לצאת אלא יוצא דרך אחוריו ופניו לארון:

ומתפלל תפלה קצרה. וזו היא יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי שאם שנה זו שחונה פירוש חמה, שתהא גשומה, ולא יעדי עבד שולטן מדבית יהודה, ולא יהיו עמך ישראל צריכים פרנסה זה מזה ולא מעם אחר ולא תכנס לפניך תפלת עוברי דרכים פירוש מפני שהם מתפללין שלא ירדו גשמים:

בבית החיצון. בהיכל:

שלא להבעית את ישראל. שיאמרו מת הוא:

ב **ושתיה היתה נקראת.** על שם שממנה נשתת העולם שבה יסד הקב״ה את עולמו. שתיה, יסוד:

ג **למקום שנכנס.** בבית קודש הקדשים:

במקום שעמד. בין הבדים:

ולא היה מתכוין להזות לא למעלה. שתהא אחת למעלה בחודה של כפורת העליון והשבע למטה [בעוביה], שהרי לא על הכפורת נוגעים אלא לארץ נופלים:

אלא כמצליף. כמלקה הזה שמתחיל בין הכתפים ויורד למטה, כך היה מתכוין שיהיו ח׳ הזאות הללו בארץ כשורה, זו תחת זו:

אחת ואחת. שאם לא ימנה הזאה ראשונה שלמעלה לעצמה עם כל שבע שלמטה פעמים שיטעה וימנה הזאה ראשונה עם שבע שלמטה, ובהזאה הראשונה שלמטה ימנה שתים. ואין לומר ימנה הזאה שלמעלה עם שבע שלמטה וימנה עד שמנה די״ל מצוה להפסיק מתנות שלמטה מתוך שבעה ולא מתוך שמונה:

ד **נטל דם הפר והניח דם השעיר.** מסקנא דמלתא דרבי יהודה היא, דאמר לא היה שם אלא כן אחד, וצריך ליטול דם הפר תחלה כדי להניח דם השעיר בכן שהיה עליו דם הפר. ואין הלכה כרבי יהודה:

על הפרוכת. דכתיב (ויקרא ט״ז) וכן יעשה לאהל מועד:

עירה דם הפר. דכתיב במתנות המזבח (שם) ולקח מדם הפר ומדם השעיר, מדם שניהם יחד:

ונתן את המלא בריקן. וחוזר ומערה מזרק מלא תוך הריקן כדי שיתערבו הדמים יפה יפה:

ה **היה מחטא ויורד.** האי תנא סבר שהיה הכהן הולך ברגליו לכל קרן וקרן, וכל מתנה ומתנה היתה בקרן שלפניו וסמוך לו. ולהכי נקט מחטא ויורד, כלומר שהיה נותן מתנה מלמעלה למטה, שאם יתן מלמטה למעלה בקרן שלפניו הדם זב לתוך בית יד שלו ומטנף את בגדיו. ור״א סבר שהכהן עומד בקרן אחת ומשם נותן המתנות על כל הקרנות שהרי כל המזבח אינו אלא אמה על אמה מרובע וכיון שאין שלשת הקרנות סמוכות לו יכול ליתן מלמטה

למעלה ולא יטנף את בגדיו, חוץ מקרן זו שהוא עומד אצלה שאי אפשר לו לצדד ראשי אצבעותיו למטה אלא למעלה, שאם יצדד ראשי אצבעותיו למטה ויתן מתנה מלמטה למעלה הרי הדם זב לתוך בית יד כתונת שלו. ואין הלכה כר״א:

ו **על טהרו.** אחר שגמר כל המתנות של קרנות מזה עליו שבע פעמים כדכתיב (ויקרא ט״ז) והזה עליו מן הדם. טהרו, המקום המגולה שבו שחותה האפר והגחלים אילך ואילך ומזה על זהבו של מזבח:

ושל מזבח החיצון. שירי דם החטאות החיצונות היה שופך על יסוד דרומי:

אלו ואלו. דמים החיצונים והפנימים הנשפכים על מזבח העולה היו שותתים ונופלים מן היסוד לרצפה ומתערבין באמה סילון שבעזרה היוצא לנחל קדרון:

לגננים. לבעלי גנות:

ומועלין בהם. אסור ליהנות מהם בלא דמים:

ז **כל מעשה יוה״כ.** כל עבודות שעובד בבגדי לבן בפנים ובהיכל:

האמור על הסדר. במשנתינו:

וכן בהיכל. נתן מקצת מתנות בפרוכת ונשפך הדם, יביא פר אחר ויתחיל מתנות הפרוכת, וא״צ לחזור ולהתחיל בפנים:

שכולן כפרה בפני עצמן. לפיכך כפרה שנגמרה נגמרה:

ממקום שפסק. ואפילו לא נגמרה אותה כפרה א״צ לחזור וליתן מה שנתן. ואין הלכה כר׳ אלעזר ור׳ שמעון:

פרק ו

א **שני שעירי.** במראה. שניהם לבנים או שניהם שחורים.

ובקומה ובדמים. דתלתא קראי כתיבי. (ויקרא ט״ז:ה׳) ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירים. ולקח את שני השעירים. ונתן אהרן על שני השעירים. וכיון דשעירים תרי משמע מה ת״ל שני שני שני תלתא זימני, אלא שיהיו שוים במראה ובקומה ובדמים:

ויאמר אם של שם מת כו׳ הכי מפרשה, אם של שם מת יאמר זה שעלה עליו הגורל לשם יתקיים תחתיו. ואם של עזאזל מת יאמר זה [שעלה] עליו וכו׳:

והשני. אם של עזאזל מת ועכשיו יש כאן שנים לשם, אחד שנשאר מזוג ראשון ואחד מזוג שני, ובאחד מהן יתכפרו, והשני ירעה. וכן אם של שם מת והרי יש כאן שנים לעזאזל, האחד ישתלח והשני ירעה. ושני שבזוג שני הוא שירעה עד שיפול בו מום, ושני שבזוג ראשון הוא שיקרב אם הוא של שם, או ישתלח אם הוא של עזאזל, שאין בעלי חיים נדחין, ואם אירעה להן שעת פסול עדיין יכולין להתקן כשיזדווג לו אחר:

שאין חטאת צבור מתה. דכי גמירי חטאות מתות, ביחיד גמירי. ושעירי יום הכפורים חטאות ציבור הן דכתיב (ויקרא ט״ז) ומאת עדת בני ישראל יקח. וחטאת מתה הוא שמכניסין אותה לבית אחד ומניחין אותה שם עד שתמות:

ועוד אמר ר״י נשפך הדם. של שעיר של השם, ימות המשתלח, דהא לא אתעבידא מצוה דדם, ובכל העבודות הנעשות בבגדי לבן בין בפנים בין בחוץ חוקה כתיב בהו לעכב, וצריך להביא דם אחר ואי אפשר אלא בהגרלה, וכיון דאית ליה בעלי חיים נדחין ימות המשתלח הראשון:

מת המשתלח. אע״ג דשלוח לא מעכב לדברי הכל, דכי כתיב חוקה לעכב אדברים שהכהן עושה בבגדי לבן לא על דברים הנעשים ביד איש עתי, מכל מקום ילפינן מקרא דכתיב (שם) יעמד חי לפני ה׳ לכפר עליו, עד אימתי זקוק המשתלח לעמוד חי, עד שעת מתן דמו של חבירו, הא אם מת קודם לכן אין כפרת הדם כלום, לכך צריך תשלומים. ובלא הגרלה א״א וזקוק לשנים וראשון ידחה דהכל מודים בשחוטים שנדחים:

ב **בא לו אצל שעיר.** לאחר שגמר מתן דמים של פר ושעיר בא לו הכהן אצל שעיר המשתלח במקום שהעמידו שם כנגד בית שלוחו:

ג **אלא שעשו הכהנים קבע.** להיות משלחין אותו ולא היו ב״ד של כהנים מניחין את ישראל להוליכו:

ערסלא. שם האיש:

ד **וכבש.** כמין מעלה עשו, שהוא גבוה ויוצא דרך הכבש חוץ לעזרה וחוץ לעיר כדי שלא יוכלו הבבליים ליגע במשלח. לפי שהיו רגילין לתלשו בשערו ואומרים לו טול מהר וצא ואל תשהא עונותינו אצלנו עוד:

מיקירי ירושלים. מחשובי ירושלים:

עד סוכה ראשונה. סוכות עשו לו בדרך והולכין בני אדם לגור שם לפני יוה״כ שמלוין אותו מסוכה לסוכה:

תשעים ריס. היו מירושלים ועד הצוק. כל הר גבוה וזקוף קרוי צוק:

שבעה ומחצה. ריסין לכל מיל. אני שמעתי דרוס גרסינן בוי"ו. והם מאתים וס"ו פסיעות כחשבון רוס. נמצאו ז' ריסין ומחצה אלפים פסיעות פחות ה', קרוב למדת תחום שבת, וצ' ריס הם י"ב מיל:

ה **הרי מזון והרי מים.** לא היו אומרים לו כך אלא כדי שייטב לבו, שמי שיש לו פת בסלו אינו רעב כמי שאין לו פת בסלו, אבל מעולם לא הוצרך אדם לכך:

ומלוין אותו מסוכה לסוכה. שמירושלים ועד סוכה ראשונה מיל ועשר סוכות ובין כל סוכה וסוכה מיל הרי מירושלים עד סוכה אחרונה עשר מילין. נשאר מסוכה אחרונה לצוק ב' מילין, מלוין אותו מיל כמדת תחום שבת ועומדים מרחוק ורואין את מעשיו:

ו **חציו קשר בסלע וחציו קשר בין קרניו.** לא היה קושר כל הלשון של זהורית בסלע שמא תלבין מיד קודם דחיפת השעיר, ומשמחת לבון הלשון של זהורית שמראה שכבר נתכפרו העונות ישכח מצות הדחיפה וידמה שכבר נשלמה המצוה מאחר שהלבין הלשון. ולא היה קושר כולה בין קרניו שמא בשעת דחיפה יכוף השעיר ראשו תחת גופו כשיפול לאחוריו ולא יוכל לראות הלשון כשתלבין ויהיו כל ישראל עצבין לפיכך קשר חציה בסלע והיא לא תלבין לחצאין עד שתגמר מלאכת כולה. וכשקושר באחרונה חציה בין קרניו אע"פ שתלבין מיד לא יניח מלדחפו הואיל והוא עסוק בה:

בא וישב לו. חוזר עד סוכה אחרונה. ואע"פ שהיוצא חוץ לתחום אפילו ברשות חכמים אין לו אלא אלפים אמה ממקום שיצא לשם ברשות, לזה התירו לפי שירא לעמוד במדבר משתחשך:

מטמא בגדים. דכתיב (ויקרא טז כו) והמשלח את השעיר לעזאזל יכבס בגדיו:

רבי שמעון אומר כו' ואין הלכה כר"ש:

ז **בא לו.** אחר שמסר כהן גדול השעיר המשתלח למשלח, בא לו אצל פר ושעיר העומדים לישרף, וקרען והוציא אימוריהן:

ונתנם במגיס. בקערה של כלי שרת:

והקטירם. אי אפשר לומר שהיה מקטירן עכשיו, דהא בבגדי לבן הוא לבוש ועדיין עליו לקרות הפרשה בבגדי לבן. אלא הכי קאמר, נתנם במגיס כדי להקטירן אחר כך כשיגיע זמנן לאחר שיטבול וילבש בגדי זהב:

קלען במקלות. כמין קליעה, ושלמים הם עם עורותם ובשרם ופרשם אלא שנקרע כרסם להוציא אימוריהן:

והוציאן לבית השריפה. חוץ לירושלים:

ומאימתי מטמאין בגדים. העסוקין בהם, כדכתיב (ויקרא ט"ז) והשורף אותם יכבס בגדיו:

רבי שמעון אומר כו' ואין הלכה כרבי שמעון:

ח **הגיע שעיר למדבר.** שאינו רשאי להתחיל בעבודה אחרת עד שיגיע שעיר למדבר, שנאמר (שם) ושלח את השעיר במדבר. ואחר כך ואת חלב החטאת יקטיר:

דורכיאות. אבנים גדולות וגבוהות זו על זו, ששם השומרים עומדים ומניפים בסודרין:

ועד בית חדודו. הוא ראש המדבר. וס"ל לרבי יהודה שמשהגיע השעיר שם נעשית מצותו אע"פ שלא הגיע לצוק. ואין הלכה כר' יהודה:

הולכין מיל. כדאמרינן לעיל מיקירי ירושלים מלוין אותו עד סוכה ראשונה. וכשחוזרין ושוהין אחר כך כדי הלוך מיל כבר ידעו שהגיע שעיר למדבר:

פרק ז

א **בא לו כהן גדול לקרות.** פרשת היום:

בבגדי בוץ. שעבד בהם עבודת היום:

קורא. שמותר ללבוש בגדי כהונה אפילו שלא בשעת עבודה, דבגדי כהונה נתנו ליהנות בהן:

באצטלית. לבוש עשוי כמין חלוק לבן:

משלו. שקריאת הפרשה אינה עבודה:

חזן הכנסת. שמש:

ראש הכנסת. על פיו נחתכים כל צרכי הכנסת, מי מפטיר ומי פורס על שמע ומי עובר לפני התיבה. ונותנים ס"ת מזה לזה משום יקרא דכהן גדול

להראות שיש שררות הרבה למטה ממנו:

עומד ומקבל. מכלל דעד השתא יושב הוה, נמצינו למדים דבעזרת נשים היה קורא, דאי בעזרת ישראל וכ״ש במקום המקודש יותר ממנה אסור לישב אלא למלכי בית דוד הותר להם לישב בעזרה, דכתיב (שמואל ב׳ ז׳) ויבא המלך דוד וישב לפני ה׳:

וקורא אחרי מות ואך בעשור. שבפרשת אמור. שמותר לדלג בתורה בענין אחד כשהוא קרוב בכדי שלא יפסיק התורגמן. אבל אם קודם שיגלול ס״ת עד מקום הדלוג יפסיק התורגמן המתרגם פסוק שקרא הקורא, אסור לדלג ולגלול, שנמצאו צבור יושבים ומצפים ואין זה כבוד הצבור:

יותר ממה שקריתי לפניכם כתוב כאן. שלא להוציא לעז על ספר תורה, כשרואין אותו קורא פרשה שלישית על פה יהיו סבורים שס״ת חסר אותה פרשה:

ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה. שהיא רחוקה מפרשת אחרי מות ואך בעשור, יותר מכדי שיפסיק התורגמן, לפיכך אינו יכול לגלול ספר תורה עד שם, לפי שאין גוללים ס״ת בצבור מפני כבוד הציבור, וס״ת אחר אינו יכול להביא משום פגמו של ראשון שלא יאמרו הראשון חסר הוא:

על התורה. שתי ברכות אחת לפניה ואחת לאחריה כדרך שמברכין בבית הכנסת:

על העבודה ועל ההודאה. רצה ומודים:

ועל מחילת העון. סלח לנו:

ועל המקדש. שתשרה בו שכינה:

ועל הכהנים. שיתברכו ויהיו קרבנותם לרצון:

ועל ישראל ועל שאר התפלה. מפרש בגמרא. תחנה רנה בקשה מלפניך שעמך ישראל צריכין להוושע ברוך אתה ה׳ שומע תפלה:

ב **לא מפני שאינו רשאי.** דמהו דתימא הרואה עבודה אחת אינו רשאי להניחה כדי לילך לראות עבודה אחרת דאין מעבירין על המצות, וראיית עבודה מצוה היא משום ברוב עם הדרת מלך, קמ״ל דלא מעבר מצוה הוא, כיון שאינו עסוק בה:

ג **אילו ואיל העם.** טעמא דר״א, משום דאילו ואיל העם ואימורי חטאת והוצאת כף ומחתה כל הני דכתיבי ברישא בתורת כהנים בפרשת היום, עביד להו ברישא, והדר עביד מוספין פר העולה ושבעה כבשים ושעיר הנעשה בחוץ, כולן עם תמיד של בין הערבים דכתיב לבסוף, בחומש הפקודים:

ור״ע אומר. פר העולה ושבעה כבשים של מוספין:

עם תמיד של שחר היו קרבין. דכתיב (במדבר כ״ח:כ״ג) מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד וגו׳ אלמא מוספין עם עולת הבקר נעשים בסמוך לה, ואחר כך עבודת היום, ואחר כך שעיר הנעשה בחוץ, ואף על פי שהוא מן המוספין אינו יכול להקדים לעבודת היום לפי שנאמר בו (שם כ״ט) מלבד חטאת הכפורים, למדנו ששעיר הפנימי שהוא מעבודת היום קודמו, ואחר כך אילו ואיל העם ואחר כך אימורי חטאת כל אלו בטבילה שלישית. ואח״כ הוצאת כף ומחתה ואח״כ תמיד של בין הערבים. והלכה כר׳ עקיבא:

ד **ולהטיב את הנרות.** הטבה זו, הדלקה היא:

ה **באלו נשאלים.** כהן הנשאל באורים ותומים צריך ללבוש שמונה בגדים. וכיצד שואלים באורים ותומים השואל פניו אחורי הכהן הנשאל והנשאל פניו כלפי הארון, והשואל אומר האעשה דבר פלוני או לא אעשה. ואינו שואל בקול רם ולא מהרהר בלבו, אלא בקול נמוך. ורוח הקודש לובשת את הכהן ומביט בחושן. ורואה אותיות בולטות בחושן כנגד פניו עשה כך או לא תעשה כך. לפי שהיו כתובים על אבני החושן שמות של י״ב שבטים ואברהם יצחק ויעקב ושבטי יה, נמצאת כל האלפא ביתא שם, ורוח הקודש היתה מודיעה לכהן איך יצרף האותיות הבולטות זו עם זו, עד שיבין משמעותן של הדברים:

אלא למלך וכו׳ דכתיב (במדבר כ״ז:כ״א) ולפני אלעזר הכהן יעמוד וגו׳ הוא, זה מלך. וכל בני ישראל אתו מי שכל בני ישראל אתו לצאת למלחמה. אחריו, זה משוח מלחמה [דהיינו] למי שצורך הצבור בו. וכל העדה, אלו סנהדרי גדולה:

פרק ח

א **יום הכפורים אסור באכילה ובשתיה.** אע״ג דבאכילה ושתיה ענוש כרת משום דבעי למתני שאר עניין דלית בהו כרת תנא אסור. והני ה׳ עניין כנגד ה׳ עניין הכתובים בתורה, דשבת שבתון דאמור אל הכהנים ושבת שבתון דאחרי מות ובעשור לחודש דחומש הפקודים ואך בעשור לחודש דאמור אל הכהנים והיתה זאת לכם לחקת עולם דאחרי מות בכולהו כתיב תענו ועניתם. והני דמתניתין נמי חמשה עניין נינהו, דשתיה ואכילה אחת הן:

המלך. צריך שיתראה נאה דכתיב (ישעיה ל״ג) מלך ביפיו תחזנה עיניך:

והכלה. צריכה נוי כדי לחבבה על בעלה. וכל שלשים יום קרויה כלה:

והחיה. יולדת:

תנעול. מפני הצנה:

דברי ר״א. אכלהו קאי, אמלך וכלה וחיה. והלכה כר״א:

ב **ככותבת.** תמרה גסה. והיא פחות מכביצה. ואף ע״ג דכל שעורי אכילה בכזית היינו משום דכתיב בהו אכילה אבל הכא דלא כתיב אלא אשר לא תעונה גמירי דבבציר מככותבת לא מיתבא דעתיה והוי מעונה. ומיהו קיי״ל דחצי שעור אסור מן התורה אלא שאין חייבין כרת ולא לוקין אלא על כשיעור:

כמלא לוגמיו. כל שאילו יסלקנו לצד אחד יהיה אותו הצד בולט ונראה נקרא מלא לוגמיו. ושעור זה באדם בינוני הוא פחות מרביעית:

ג **אינו חייב אלא חטאת אחד.** דמחד קרא נפקי אכילה ושתיה וחד שמא הוא:

אכל ועשה מלאכה. מתרי קראי נפקי ותרי שמות נינהו:

ד **אין מענין אותם.** אין חייבין למנוע מהן מאכל:

מחנכין אותן. לשעות. היה רגיל לאכול בארבע שעות מאכילין אותו בחמש או בו׳ כפי כח הבן:

קודם לשנה. שנה אחת קודם לפרקו, אם התינוק חולה ותש כחו ואינו יכול לסבול:

וקודם לשתים. או שתי שנים קודם פרקו אם התינוק בריא. ופרקן הוי התינוקת בת י״ב שנה ויום אחד שאין דרכה להביא סימנים עד זמן זה ואז היא בת עונשין. ופרקו של תנוק הוי בן י״ג שנה ויום אחד וקודם זה אינו בר עונשין:

ה **עוברה שהריחה.** העובר מריח ריח התבשיל והיא מתאוה לו, ואם אינה אוכלת שניהם מסוכנים:

על פי בקיאים. רופאים מומחין באומנותן:

אין שם בקיאין מאכילין אותו על פי עצמו. הכי מפרשה מתניתין בגמרא, בד״א דסומכין על דברי בקיאין, בזמן שהחולה אומר איני צריך או שותק אבל אמר צריך, אין שם בקיאין כלל כלומר אין בקיאותן חשובה לכלום אבל מאכילין אותו ע״פ עצמו. ואף על פי שהבקיאין אומרים אינו צריך:

ו **בולמוס.** חולי האוחז מחמת רעבון ומסוכן למות, וכשמראיתו חוזרת בידוע שנתרפא:

כלב שוטה. רוח רעה שורה עליו. וסימנים שלו, פיו פתוח רירו נוטף אזניו סרוחות וזנבו מונחת לו בין ירכותיו ומהלך על צדי רשות הרבים, ויש אומרים אף נובח ואין קולו נשמע:

אין מאכילין אותו מחצר כבד שלו. ואע״פ שנהגו הרופאים ברפואה זו אינה רפואה גמורה להתיר לו איסור בהמה טמאה על כך:

ור׳ מתיא בן חרש מתיר. קסבר רפואה גמורה היא. ואין הלכה כר׳ מתיא בן חרש:

החושש בשניו. שמתחיל בשר החניכים להתאכל ומשם הולך לחיך ולגרון:

מטיליז לו סם. שורש עשב לרפואה:

וכל ספק נפשות דוחה את השבת. כל, לאתויי כגון דפשיטא לן דבשבת זו לא ימות, אלא ספק שאם לא יעשו לו היום, שמא ימות לשבת הבאה. וכגון דאמדוהו לשתות סם זה לתמניא יומי, ויומא קמא שבתא, מהו דתימא לעכבינהו עד לאורתא כי היכי דלא ניחול עליה תרי שבתא, קמ״ל:

ז **מפקחין עליו.** חופרין את הגל ומחפשין אחריו. ואם בדקו עד חוטמו, בין מלמעלה למטה, בין מלמטה למעלה, ולא מצאו בו נשמה, בידוע שהוא מת ושוב אין מפקחין עליו, דכתיב (בראשית ז׳:כ״ב) כל אשר נשמת רוח חיים באפיו:

מצאוהו חי מפקחין עליו. לא נצרכה אלא שראו בו שא״א שיחיה אלא חיי שעה ומיד הוא מת, קמ״ל דמפקחין עליו בשביל אותו חיי שעה:

מת אין מפקחין עליו. הא קמ״ל, דאפילו לדברי האומר מצילין את המת מפני הדליקה, בהא מודה דאין מפקחין. דגבי דליקה התירו לטלטל המת ולהוציאו, דאי לא שרית ליה אתי לכבויי מתוך שאדם בהול על מתו. אבל הכא אי לא שרית ליה לפקח את הגל מאי אית ליה למעבד דתהוי אסורא דאורייתא דנשרי הא מקמי הא:

ח **חטאת ואשם ודאי.** מכפרים עם התשובה. ולא חש התנא להזכירה, דמסתמא כשהוא מביא חטאתו ואשמו כבר עשה תשובה, שאם לא היה מתחרט לא היה מביא קרבן:

אשם ודאי. כגון אשם גזילות ואשם מעילות:

על עשה ועל לא תעשה. הניתק לעשה, תשובה מכפרת. אבל לא תעשה שיש בה מלקות, תשובה תולה ויום הכפורים מכפר. ומסקנא דמלתא בגמרא, שאם הזיד בעשה ובלאו הניתק לעשה, או שגג בלא תעשה שיש בו מלקות ועשה תשובה, אינו זז משם עד שמוחלין לו. ואם הזיד בלאו שיש בו מלקות, תשובה תולה ויוה״כ מכפר. ואם שגג בחייבי כריתות ומיתות בית דין, החטאת מכפרת עם התשובה. ואם הזיד בהם, תשובה ויום כפורים תולין, ויסורין ממרקין. והני מילי כשלא חלל את השם, כלומר שלא חטא והחטיא אחרים, אבל אם חלל את השם אין כפרתו נגמרת עד שימות. וכל זה בזמן שאין שם שעיר המשתלח, אבל בזמן שיש שעיר המשתלח הוא מכפר על כל העבירות קלות וחמורות, חוץ מעבירות שבין אדם לחברו שאין מתכפר לו עד שירצה את חברו:

ט **אחטא ואשוב אחטא ואשוב.** תרי זימני.

אין מספיקין בידו וכו׳ שכיון שעבר עבירה ושנה בה שוב אינו פורש ממנה, לפי שדומה עליו כהיתר: